

Az 1968-as csehszlovákiai bevonulás a 31. harcoksziezred szemszögéből¹

CSÍK ÁDÁM LAJOS

Bevezetés

A hatvanas évek a 20. század egyik legmozgalmasabb és legforróbb időszaka volt. Ez volt az az évtized amikor a hidegháború keretében az űrverseny, a hatalmi vetélkedés komoly intenzitással folyt. 1968 a társadalmi változások, diáklázadások és reformfolyamatok éve volt. Ez volt az az év, amikor Alexander Dubček a CSKP² első titkára lett. Ezzel véget vetett Antonín Novotný neosztálinista vezetésének. A Csehszlovákiai változások egyszerre felülről, és alulról szerveződő reformfolyamat volt. Célkitűzése az ember arcú szocializmus megteremtése volt. Ez a folyamat gyors, a tömbön belüli progresszív reformfolyamatba csapott át. Ezen gyors, Moszkva számára veszélyesnek és kezelhetetlennek tűnő folyamatok a szocialista tömb vezetőit összekovácsolták a reformfolyamatokkal szembeni fellépésre.³ Ebbe a helyzetbe csöppent bele a Magyar Néphadsereg és a témám fókuszpontjában lévő rétsági 31. harcokosi ezred.

A 31. harcokosi ezred mozgósítása és a kitzűzött feladatok

A csehszlovákiai bevonulással kapcsolatban a 31. harcokosi ezred az 1968. július 27-én elrendelt mozgósítást az előre megírt mozgósítási és harcckészültségi (GYÉMÁNT, VÍZVÁLASZTÓ) borítékrendszerek alapján hajtotta végre. A tartalékos állomány mozgósításának gyorsaságát hadkiegészítő körzetek munkáját pozitívan jellemzik a jelentések. A tartalékosokkal kapcsolatban az ezred első körben nagy nehézségek árán tudta megoldani ruházatának biztosítását. A mozgósításkor a bevonultak alig hoztak személyes tárgyakat. Ez a későbbiekben komoly akadályt jelentett, mivel ezek pótlását csak nehezen tudták megoldani. Ezt tetézte az a tény, hogy a hirtelen bevonulással a tartalékosok mindennapi ügyei félbeszakadtak, vagy nem tudtak különböző kötelességeiknek eleget tenni. Erre a civil közigazgatási szervek, illetve a munkahelyek sem voltak felkészülve. A bevonulatási rendszer előnyei ellenére, több olyan embert is behívtak szolgálatra, akik azt fizikailag nem tudták ellátni. Később őket le kellett szerelni.⁴

Az ezred a laktanya elhagyását és a várakozási körlet elfoglalását az erről rendelkező terveknek megfelelően, szintidőn belül hajtották végre. Mivel a

¹ A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-17-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² Csehszlovákia Kommunista Pártja.

³ KUN 2008, 13–22.

⁴ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

megindulási körlet az ezred támaszpontjától viszonylag közel esett – a 8. gépkocsizó lövészadosztállyal ellentétben – nem hajtott végre nagy távolságú menetet. A várakozási körletben (VÁK) töltött idő során az álcázást nem tudták megfelelően megoldani.⁵

A tervek kidolgozását az ezred parancsnok helyettese és az ezred törzse végezte. A feladat végrehajtásának két verzióját készítették el. A két verziót az alapján dolgozták ki, hogy ütköznek-e fegyveres ellenállásba, vagy sem. A hadműveleti terv megalkotása során 1:100000 és 1:200000 méretarányú térképeket használtak fel. A bevonulás során 65 km távú harci menetet határoztak meg az ezred számára. Úgy tervezték, hogy az ezred vezeti a bevonulást, az egységek szorosan egymást követik, ellátó alakulataik a harcoló alakulatoktól elszeparáltan haladnak, illetve végbiztosítást nem szerveznek a menet számára (1–2. kép). Az ezred feladata a következő volt: *„Fő feladat: az objektumok gyors birtokbavétele, és a fegyveres erők tagjainak lefegyverzése, illetve ellenőrzés alá vétele. Az együttműködés megszervezése folyamán a fő figyelmet arra fordítottuk, hogy az egység fő feladatát, Léva város birtokbavételét, 3-4 óra alatt végre tudjuk hajtani. Ennek érdekében nagy gondot fordítottunk a híd átkelőhelyek, megsemmisítése esetén a gázló biztosítására, a felderítés és a menetbiztosítás alapos megszervezésére. Fegyveres ellenállás esetén a ellenálló góccok menet közbeni felszámolását szerveztük meg, nagyobb erejű ellenséggel való találkozás esetére pedig az ellenálló erők találkozó harcban történő szétverését határoztuk meg.”*⁶

**1. kép: A bevonulás során használt T-55 típusú harckocsi
a bevonulás során használt megkülönböztető jelzéssel**

⁵ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

⁶ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

2. kép: A bevonulás során használt Csepel gyártmányú tehergépkocsi

Ez alapján a fő feladata az előre meghatározott célobjektumok elfoglalása és biztosítása volt. A legfontosabb célpont a Léván tartózkodó Csehszlovák Néphadsereg 64. harckocsi ezredének épületeinek elfoglalása volt, emellett pedig az ott tartózkodó ezred harcképtelenné tétele is fontos feladat volt. Erre a célra különböző csoportokat hoztak létre, amelyek feladata az előre kijelölt objektumok elfoglalása és biztosítása volt.⁷

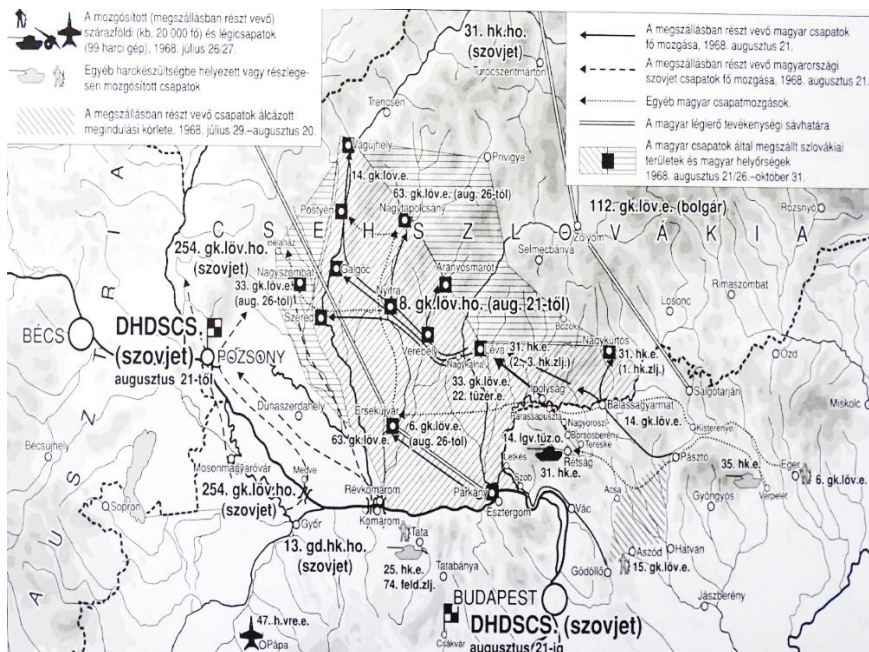
Az 1968-as hadművelet

A hadművelet nyitányaként 1968. augusztus 18-án elrendelték a 8. gl. ho. ezzel együtt a 31. hk. e. számára is a megindulási körlet elfoglalását. 19-én kiosztották a csapatoknak a festékanyagot a megkülönböztető jelzések felfestéséhez. Erre a Csehszlovák Néphadsereg ugyanolyan eszközállománnyal felszerelt alakulataitól való könnyebb megkülönböztetés érdekében volt szükség. A feladat végrehajtásával kapcsolatban Szűcs Ferenc altábornagy augusztus 18-án eligazítást tartott a 31. harckocsi ezred parancsnokának. A csapatoknál ekkor javában megkezdődött a végső felkészülés, a hadianyagok felmálházása, bepakolása, a fegyverek tisztítása és felkészítése az esetleges harcra. Ez még az utolsó pillanatokban, a határ felé tartva is folyt. Augusztus 19-én Provalov

⁷ PATAKY 2008, 79.

vezérezredek a „CS”⁸ időpontot helyi idő szerint 1968. augusztus 20. 24:00 órára határozta meg.⁹

A hadművelet során a magyar erők számára 3 menetoszlopban való előretörést határoztak meg. Az első menetoszlopban a 14. gl. e. Bozók – Nyitra – Vágújhely irányban haladt. A második menetoszlopban a 31. hk. e. 22. Tüzérezred és 93. páncéltörő tüzérezred vezette Léva – Nagykálma, illetve Léva – Nyitra – Galóca irányt határozták meg. A harmadik menetoszlop 63. gl. e. haladt a Párkány – Érsekújvár útvonalon (1–2. térkép).¹⁰

1. térkép: A magyar csapatok gyülekezési körletei, a bevonulás során végrehajtott menet útvonala, állomásai, és a magyar erők tevékenységi köze

⁸ A hadművelet kezdeti időpontját jelöli.

⁹ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

¹⁰ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

2. térkép: Szovjet csapatok bevonulási irányai

Esetleges ellenállás esetén Lévát és Nyitrát (ahol a 64. harckocsi ezred és 22. páncéltörő tüzér ezred állomásozott) kombinált tüzérségi csapással és harckocsi rohammal kívánták lerohanni. Az előre nyomulás során a magyar légielő biztosította volna a légi fedezetet. A hadművelet első lépéseként a határőrség csapatai augusztus 20. 23:30 kor megkezdték lefegyverezni a határ másik oldalán szolgálatot teljesítő csehszlovák határőröket és belügyi szervek munkatársait. A feladatot legkésőbb 21-én 0:30-ra a határ teljes szakaszán végre kellett hajtani. A 31. hk. e. 0 óra 15-perckor kezdte meg a menetet, majd 02:15-kor lépte át a határt Ipolyságnál. Az ezred a menetet 1968. augusztus 21-én 00:40-kor kezdte meg, a határt az ezred felderítő csoportja 21-én 02:15-kor lépte át. A menet első szakaszában haladó 8. gl. ho. hadosztály parancsnokságának fennakadásai miatt a menet megakadt, haladása néha megtorpant. További nehezítő tényező a terep és annak adottságai voltak. A később keletkezett jelentések alapján az útviszonyok miatt több kisebb baleset is történt, illetve lassabban is kellett haladniuk. Ez még tovább lassította a menetet. A 11. harckocsi hadosztály – melybe a 31. harckocsi ezred is tartozott – harcselekmény naplója alapján, a hegyes terepen végrehajtott meneteket hadgyakorlatok keretében nem gyakorolták. Mindezek ellenére az ezred 16,25 km/óra átlagsebességgel haladt.¹¹ Lévát az első egységek 21-én 04:20-kor érték el. Amint beértek, azonnal lefegyverezték a városi és az ottani belügyi szerveket, ellenőrzésük alá vették a járási hivatalokat, és egyéb más, fontos objektumokat. Erőszakos ellenállásba sehhol sem futottak.¹²

¹¹ PATAKY é.n., 12–16.

¹² PATAKY é.n., 14–20; HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e., 31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

A lévai bevonulás fogadtatása

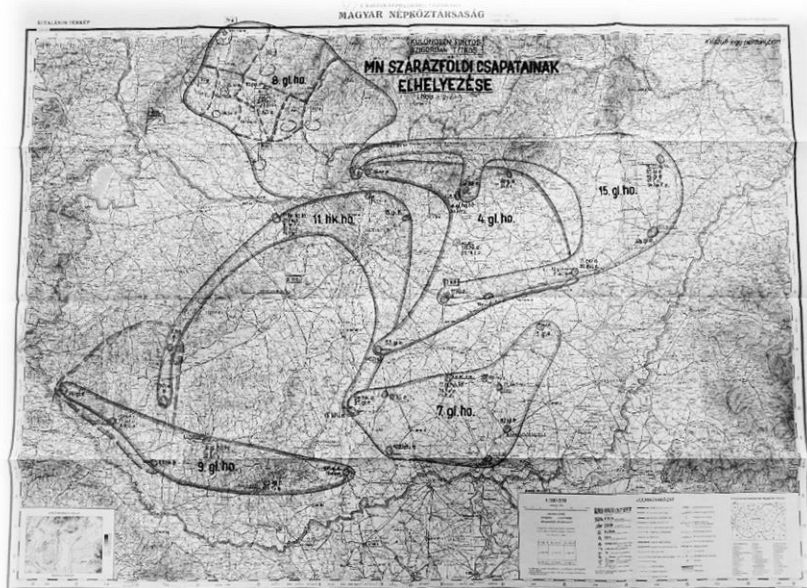
A városi belügyi szervek együttműködtek, ennek ellenére többségében udvariasan, de tartózkodóan irányultak a bevonulók felé. A helyi Népi Milícia parancsnoka a bevonulás tényét elfogadta, annak céljaival egyetértett. A Léván állomásozó csehszlovák harckocsi ezred parancsnoka a magyar harckocsi ezred parancsnok elé hajtott és tájékoztatta, hogy parancsot kapott, hogy nem állhat ellen a beérkező idegen csapatoknak. Ezen túl parancsot kapott, hogy működjön együtt a bevonulókkal. Ennek ellenére a magyar csapatok blokád alá vették a csehszlovák harckocsi ezred objektumait. 21-én a csehszlovák tisztí állomány részére tisztí gyűlést tartottak. A gyűlésen Kovács alezredes kijelentette, hogy ő a helyőrség parancsnok, kötelesek parancsait végrehajtani. A bevonulás napjának reggelén, Léván kisebb csoportok alakultak, egész nap tiltakoztak, vitatkoztak a magyar katonákkal, kérdőre vonták őket a bevonulás jogtalansága miatt. A tüntetők kijelentették, hogy Csehszlovákiában nem folyt ellenforradalom, ami az egyik hivatkozási alapja volt a bevonulásnak. A nap folyamán komolyabb atrocitás nem történt. A magyar katonák megfontoltan viselkedtek, kerülték a konfliktusokat a lakossággal. A nap folyamán tárgyalásokat kezdeményezett a 31. harckocsi ezred parancsnoka a járás valamennyi vezetőjével. A csehszlovák tárgyalófelek jogtalannak és szükségtelennek minősítették a bevonulást, az eddigi vezetőiket tekintik törvényes vezetőknek. Ennek ellenére közreműködésre hajlandók voltak a közrend, a közellátás, egészségügy zökkenőmentes üzemeltetésének kérdésében. 21-én este Kovács alezredes kijelentette, hogy ő a helyőrség parancsnoka, a csehszlovák katonák és a belügyi szervek kötelesek utasításainak engedelmeskedni, gyülekezési- és alkoholtilalmat rendelt el.¹³

A magyar megszállási körzet

A bevonulás során a 31. hk. e. más egységei 21-én a reggeli órákban elérték Nagykürtös várost. Tüntetések voltak Érsekújváron és Nyitrán, a katonák levegőbe löve tudták a lakosságot kordában tartani. A lakosság nagy része passzívan viselkedett, ami az egész magyar megszállási körzetben meghatározó volt. Augusztus 21-én az egész 8. gl. ho. teljesítette az előzetesen meghatározott célkitűzéseket, a nap végére minden nagyobb településen létrejött helyőrség (3. térkép).¹⁴

¹³ PATAKY é.n., 12–16.

¹⁴ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

3. térkép: A Magyar Néphadsereg szárazföldi csapatainak elhelyezkedése 1968.08.21. után

A források az augusztus 21-től kezdődő járőrözéseket a következőképp jellemzik. „A járőrözéseket a kezdeti időszakban, önálló alegységekkel hajtottuk végre, amelyek önállóan is képesek voltak harcfelelősséget vállalni. 1968. szeptember 10-től a járőrök számát feleztük tízre, feladataik megváltoztak, tevékenységük politikai jellegűvé vált. Ezért összetételük két politikailag fejlett tisztből tevődik össze. Ezek a csoportok állandó területekre hetenként egy alkalommal kerülnek kiküldésre.”¹⁵

Tehát szeptember 10-ig fegyveres kísérettel voltak megerősítve a járőr feladatokat végrehajtó csoportok. A feladat végrehajtásához az ezred kapott helikopteres támogatást is. A bevonulás során ezt hasznosítani nem tudták, de a későbbiekben felderítésben és kapcsolattartásban, illetve személyszállításban hasznát vették.¹⁶

A kezdeti időszakban a helyi lakosság a magyar csapatokkal – nemzetiségre való tekintet nélkül – elutasította a kapcsolatot. A magyar csapatok meglátása szerint,

¹⁵ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

¹⁶ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

a passzív ellenállás egyik fő fegyvereként a tüntetések szolgáltak. Ezek leszerelésére, a különféle provokációkra nem reagáltak. Ezzel kívánták elkerülni az erőszakos események kirobbanását.¹⁷

A lakosság részéről további inzultusok érték a magyar katonákat. Augusztus 22-én 12:00–13:00 között sztrájkot tartott a város lakossága. Aznap még több zavaró esemény is zajlott. Az esti órák folyamán több rendbontás is történt (jelszavak felfestése) amely során fegyverhasználat is bekövetkezett (3. kép). Ebből adódóan csehszlovák részről sérülés is keletkezett. Léván kívül Zarnvice¹⁸ településen volt tüntetés. A következő napokban újabb feliratok jelentek meg a környező települések útjain és falain.¹⁹

3. kép: A bevonulás utáni hetek, hónapok során rengeteg magyar, szlovák nyelvű felirat jelent meg a magyar alakulatok által ellenőrzött települések utcáin. Ennek egyik példája ez a kép is.

A bevonulás utáni időszakban a lakosság és a magyar katonák leginkább járőrözés során léptek érintkezésbe. Ilyenkor többnyire a lakosság helyzetéről, politikai helyzetértékeléséről, esetleges rendbontásokról, „ellenforradalmi propagandáról” tájékozódtak. Általában a járőrözési utak mentén eredtek

¹⁷ PATAKY é.n., 16–19; HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ő.e. „A politikai munka irányításának, valamint az MN. Pol. Fcsf. 0010.sz. Utasítása végrehajtásának tapasztalatai” Szám: 0623/1968; HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ő.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

¹⁸ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ő.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050.

¹⁹ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ő.e. „A politikai munka irányításának, valamint az MN. Pol. Fcsf. 0010.sz. Utasítása végrehajtásának tapasztalatai” Szám: 0623/1968; HL. MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ő.e. „Járőrnapló” 5/12/71.

beszélgetésbe különböző helyi lakosokkal, szlovák nyelven tolmács segítségével, illetve magyarul. Megkérdezték azok véleményét, majd – annak tartalmától függetlenül – lejegyezték a járőr naplóikba.²⁰

A lakosság megnyilatkozásai aktív ellenállást nem tartalmaztak, a járőröző katonákkal szemben atrocitásokat nem követtek el. A járőrök általában a helyi lakosságon kívül a községek vezetőivel, helyi pártszervekkel, nemzeti tanácsokkal, az útvonalukba eső gyárak, termelőszövetkezetek munkásaival és vezetőivel eredtek szóba. A beszélgetések során nem csak a helyi történekekről, esetleges problémákról gyűjtöttek adatokat a magyar katonák, de különböző pletykákat, szóbeszédeket is megörökítettek.²¹

A megszállás lezárása, a 31. harcokosi ezred hazatérése

Augusztus során a megszállási zónában az élet lassan megindult. A mezőgazdasági munkákat folytatták, a gyárak termelése újraindult. A helyi közigazgatás a bevonuló csapatok irányítása mellett helyreállt. A közbiztonság fenntartásában is már az első napoktól részt vettek a helyi belügyi szervek. Szeptemberben már rendben megindult a közoktatás is. A magyar csapatok egyre jobban részévé váltak a hétköznapoknak. A magyar alakulatok szeptember elejétől kezdve táboraikban megkezdték a különféle kiképzések, foglalkozások folytatását.

A magyar vezetés már szeptembertől kezdve szorgalmazta a Csehszlovákiában tevékenykedő magyar alakulatok mielőbbi hazaszállítását. Ez azonban csak október 21–25 között, illetve a 31. hk. e. esetében csak október 31-én történt meg.²²

Források

HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „járőrnapló” 5/12/71

HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „Jelentés felterjesztése a „ZALA” gyakorlatról...” Szám: 00548/1968

HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „Jelentés a ”ZALA” feladat tapasztalatairól” Szám: 0633/1968

²⁰ HL. MN 1968 „zala”56. d. 90. ö. e. „járőrnapló” 5/12/71; HL. MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ö.e. „Pol II füzet”.

²¹ HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „járőrnapló” 5/12/71; HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „Jelentés felterjesztése a „ZALA” gyakorlatról...” Szám: 00548/1968; HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „Jelentés a ”ZALA” feladat tapasztalatairól” Szám: 0633/1968.

²² SZÁMVÉBER 2012, 21–22; PATAKY é.n., 18–19; HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ö.e. „A politikai munka irányításának, valamint az MN. Pol. Fcsf. 0010.sz. Utasítása végrehajtásának tapasztalatai” Szám: 0623/1968.

HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ő.e. „A politikai munka irányításának, valamint az MN. Pol. Fcsf. 0010.sz. Utasítása végrehajtásának tapasztalatai” Szám: 0623/1968

HL. MN 1968 „ZALA”56. d. 90. ő.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése” Szám: 0050

Irodalom

KUN 2008 = Kun Miklós: *A "prágai tavasz" titkos története*. Budapest 2008.

PATAKY 2008 = Pataky Iván: *A vonakodó Szövetséges. A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában*. Budapest 2008.

PATAKY é.n. = Pataky Iván: „ZALA” HADGYAKORLAT A rétsági 31. harcokosi ezred részvétele Csehszlovákia 1968. évi megszállásában.; <http://docplayer.hu/1880478-Pataky-ivan-a-retsagi-31-harcokosi-ezred-resz-vetele-csehszlovakia-1968-evi-megszallasaban-az-elozmenyek.html> (Letöltés: 2018.04.26.)

SZÁMVÉBER 2012 = Számvéber Norbert: „Zala” 1968–Az MN 8. Gépkocsizó Lövészadosztály hadműveleti naplója Csehszlovákia megszállásának időszakából. Szerk.: Számvéber Norber, Solymosi József, Pudedlo kiadó. Budapest 2012.

Képek forrása

1. kép: https://en.wikipedia.org/wiki/T-54/T-55#/media/File:T-55_schematic.png (Letöltés: 2018.06.13.)

2. kép: <http://www.csepel-sziget.hu/wordpress/files/teherauto/d344.htm> (Letöltés: 2018.06.13.)

3. kép: http://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/04/15/a_osemvoit_megszallas_avagy_zala_a_felvideken (Letöltés: 2018.06.13.)

1. térkép: SZÁMVÉBER 2012.

2. térkép: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000168/pic/img000.jpg> (Letöltés: 2018.06.13.)

3. térkép: Hadtörténeti Levéltár MN „ZALA” 55-ös doboz. 89-es őrzési egység

The Entry into Czechoslovakia in 1968 from the point of view of the 31st Tank Division

ÁDÁM LAJOS CSÍK

In 1968 Czechoslovakia within the eastern bloc was taking the lead in the field of political and social reforms to develop "human-faced socialism". The political elite of the Soviet Union was seriously concerned about it, therefore during the spring and summer of 1968, continuous meetings, consultations and negotiations took place between the Warsaw "group of five" and Czechoslovakia. In spite of the negotiations the Czechoslovak leadership could not be forced to follow the instructions given by the five. That is why the Soviet leadership had made the ultimate decision, that is, to intervene in Czechoslovakia, involving its allies in the military action. The purpose of my presentation is to present the preparation of the Hungarian People's Army for the military action and its role in the intervention, as well as the Army's everyday in foreign land and finally the withdrawal from Czechoslovakia. My further aim is to present the political and combat preparation of the troops involved in the operation, as well as the everyday life of the Czechoslovakian people at that time, their mood and attitude towards the Hungarian troops, relying on primary sources, from the perspective of the patrolling soldiers.